

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Гладкий С. О., д.ю.н., проф.

професор кафедри правознавства ПУЕТ

Правові цінності традиційно належать до кола об'єктів філософського і теоретико-правового пізнання. Вперше поняття «цінності» опрацював І. Кант, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності) [1, с. 89-90]. Вчені-правники й дотепер активно працюють над осмисленням правових цінностей і розробкою ціннісного підходу в правових дослідженнях, що засвідчують праці таких науковців, як О.О. Бандура, Х.Н. Бехруз, В.С. Бігун, П.П. Гайденко, В.В. Дудченко, А.А. Козловський, С.І. Максимов, В.С. Нерсесянц, Ю.М. Оборотов, А.В. Поляков, П.М. Рабінович та ін.

Втім проблематика правових цінностей не втрачає своєї актуальності, що зумовлено не лише істотними розбіжностями у трактуванні сутності (природи) цього феномену. Будучи соціокультурно детермінованою, ця проблематика є неповторною для кожного соціуму. Зазначене стосується і сучасної України. Крім того, слід визнати, що зазначена проблематика має екзистенційний вимір, внаслідок чого є безкінечно багатоманітною і в певному розумінні вічною.

У науковій літературі правові цінності звичайно трактують як духовні та матеріальні об'єкти, що мають позитивну значущість для людини, людських спільнот і суспільства в цілому і детермінують соціальну активність учасників суспільних відносин. Вчені ведуть довготривалий спір щодо об'єктивної чи суб'єктивної природи правових цінностей, активно дискутують щодо їх класифікації.

Правові цінності, як видається, слід розглядати передусім як різновид духовних цінностей людини (людського суспільства). Хоча вони тісно пов'язані з об'єктивованими і матеріалізованими правовими феноменами, їх регулятивна сила виникає і виявляється завдяки процесам і «механізмам» духовної сфери людського життя. Правові цінності є осердям правової культури особи і суспільства.

До найабстрактніших правових цінностей відносять, передусім, свободу, рівність і справедливість (основною серед них є свобода, що утворює саму сутність права). С погляду конституційних засад державного і суспільного ладу характер фундаментальної цінності має людина, а також її життя, здоров'я, честь, гідність і, відповідно, інші природжені права людини. Спеціальний характер стосовно права мають такі цінності, як безпека, законність, правопорядок, право власності, свобода думки, слова, віросповідання тощо.

Як бачимо, пояснення сутності цього явища здійснюється науковцями академічною мовою, за допомогою якої твориться, з погляду феноменології, один з «символічних універсумів», доволі далекий від повсякденного життя – «світу повсякденних взаємодій», в якому живуть пересічні люди. Тож не дивно, що в масовій свідомості правові цінності сприймаються як дещо далеке від реального життя, актуальне лише для інтелектуалів, філософів, учених, а можливо – й «вигадане» ними для задоволення своїх власних потреб. Утім, згідно з науково-психологічною картиною реальності, яка є невід'ємною складовою сучасної культури, глибоко вкорінене в психіці кожної людини ядро моральних, естетичних, правових та інших цінностей, будучи керівним центром («програмуючим блоком»), що визначає основні параметри її соціальної поведінки, завдяки такій психологічній установці залишається мало усвідомленим, недиференційованим і малокерованим з боку свідомості та волі людини. Людина «не відає, що творить» (точніше – «чому творить»), а якщо й відає, то нерідко фаталістично констатує, що «вона є такою, якою вона є і нічого тут вдіяти не можна». Хоча керівні можливості людської свідомості та волі з погляду ряду філософських учень і науково-психологічних шкіл вважаються в принципі дуже незначними, саме свідомо-вольовий характер у юридичній доктрині трактується як характерна риса будь-якої правової поведінки. Відповідно, в такій смисловій площині розвиток права і правопорядку, а також самої «правової людини» слід мислити у взаємозв'язку з розвитком її свідомості та волі.

Ситуація з внутрішніми імперативами, що впливають на поведінкову активність («моделюють її»), змінюється в процесі розвитку самосвідомості людини. Цей процес стає інтенсивним і продуктивним лише тоді, коли самопізнання набуває характеру автономної і важливої лінії (сфери) життя індивіда. Досвід, здобутий інтроспективно, може бути осмислений різними способами. Цілком придатними засобами такого осмислення можуть бути моделі людської психіки, вироблені психологічною наукою. Остання, як відомо, методологічно є дуже варіативною. Втім, не вдаючись до розгляду розбіжностей між окремими її напрямками, можна окреслити загальну схему взаємозв'язків психічних явищ і процесів, які утворюють паттерни «цінності-поведінка».

У психологічній науці існує постулат, згідно з яким цінності та ціннісні орієнтації визначають мотивацію людських учинків. Цінності є глибинними детермінантами поведінки людини. Вони зумовлюють інтенції людської свідомості і характер людського мислення, забезпечують актуалізацію потреб, визначають їх ієрархію та зумовлюють способи їх задоволення. Отже, діяльність завжди регулюється певними цінностями: під впливом цінностей формується ціль діяльності – ідеальний образ її кінцевого результату. Проте якщо ціль визначає, що має бути отримано в процесі діяльності, то цінності диктують мотив діяльності, її глибинну (нерідко неусвідомлену) рушійну силу, відповідаючи на питання: «Для чого прагнути до досягнення цієї цілі?» й акумулюючи тим самим необхідну енергію для діяльності.

Таким чином, увага до власних цінностей загалом і правових цінностей зокрема (тобто, самоусвідомлення) для кожної розумної (свідомої) людської істоти, яка мислить себе вільною і цінує цей буттєвий статус, є цілком практично виправданою. Українці, звичайно, не є винятком.

Правові цінності пересічного українця утворюють доволі еkleктичний комплекс. Має місце антагонізм цінностей. З одного боку, ідеологічно відчувається і навіть останнім часом дещо посилюється вплив Європи. Декларування прихильності до європейських цінностей (зокрема, верховенства права) стало нормою поведінки українського політика, держслужбовця, громадського діяча. Разом з тим, правовий менталітет українців істотно обтяжений антицінностями, які породжують явище правового нігілізму.

Загалом згідно з даними соціологічних опитувань головними життєвими цінностями українці традиційно вважають здоров'я і матеріальне забезпечення. Соціологи переконані, що в суспільстві домінують цінності, пов'язані з базовими потребами (фізичне існування, тілесний та психологічний комфорт, фізична та соціальна захищеність), а основним визначником дій і ставлень є безпека, пов'язана з задоволенням базових потреб. І дослідження за методологією Шварца (європейське дослідження цінностей), і дослідження за методологією Інглгарта і Вельцеля (світове дослідження цінностей) демонструють схожу тенденцію – українське суспільство поки знаходиться у протилежному від демократичного «куті» – у цінностях збереження і самоствердження, традиційності і виживання [2]. Саме такі ціннісні орієнтації й психологічні установки змушують українця між правом і задоволенням власної потреби нерідко обирати останнє.

Проте цілком очевидно, що майбутнє України як європейської держави можливе за умови подолання таких установок. Саме життя породжує необхідність суспільного консенсусу щодо базових цінностей, гармонізації ціннісної сфери, розвитку правової свідомості та її осердя – самосвідомості кожного учасника суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Філософія права : навч. посіб. / О.Г. Данільян, Л.Д. Байрачна, С.І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О.Г. Данільяна. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.
2. Бриндза В. Чи ми приречені? Що потрібно знати про цінності українців та їх зміну / В. Бриндза // <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/23/227073/>